

Odlúčené deti - malí utečenci bez rodičov na Slovensku

Odlúčené dieťa, alebo maloletý bez sprievodu (legislatívny pojem), je dieťa (osoba do 18 rokov), ktoré nie je štátnym občanom Slovenska a na našom území sa nájde bez sprievodu rodičov alebo zákonných zástupcov. V anglickej terminológii sa takéto dieťa nazýva „separated child“, alebo „unaccompanied minor“.

Kto sú tieto deti? Ako sa k nám dostanú? Odkiaľ prichádzajú? Kde sú ich rodičia?

Ide o deti, ktoré prichádzajú najmä z Afganistanu, Somálska, Čečenska, Eritrey, Moldavska, Gruzínska, Vietnamu, Bangladéša, Ruskej federácie, Palestíny, Kuvajtu, či Sýrie. Každoročne sa na Slovensku nájde približne 140 – 200 detí bez sprievodu. Okrem detí vo veku 15 až 18 rokov, ktorých je väčšina, sa od roku 2009 u nás našli aj deti vo veku 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14 rokov, či dokonca deti jedno a dvoj-ročné. Mnohokrát ide o súrodencov – často má jeden z nich viac ako 18 rokov. V tomto prípade sú po príchode na Slovensko takíto súrodenci zväčša rozdelení – dieťa do 18 rokov vstupuje do starostlivosti orgánov sociálno-právnej ochrany a kurately, pričom je predbežným opatrením súdu umiestnené v detskom domove, zatiaľ čo starší súrodenec je umiestnený buď v Útvare policajného zaistenia cudzincov, ako migrant, ktorý nemá doklady a na naše územie vstúpil a zdržuje sa na ňom neoprávnene, alebo v azylovom tábore, ak požiada na území Slovenska o azyl.

Ako je možné, že sa tak malé deti ocitnú v našej krajine bez rodičov, či zákonných zástupcov po prekonaní tisícov kilometrov, a mesiacoch cesty do bezpečia? Kto ich vlastne na tejto ceste sprevádza?

„Pochádzam zo severu Afganistanu, mám 16 rokov. Zabili mi rodičov, býval som u strýka. Keď zomrel strýko, brat jeho manželky mal kontakty na Taliban a chodievali k nám domov na motorkách. Chceli ma poslať na výcvik mladých atentánikov, na afgánsko-pakistanskú hranicu. Nechcel som ísť. Ušiel som do iného mesta za druhým strýkom, ktorý ma poslal do Európy. Chcel by som tu zostať študovať a pracovať.“ **Odlúčené dieťa z Afganistanu**

„Mám 16 rokov, som z Afganistanu. Cestoval som s rodičmi, a súrodencami. Mám 9 ročnú sestru, 12 ročného brata, a 24 ročnú sestru. Počas cesty som bol asi pred 10 dňami oddelený od mojej rodiny prevádzачmi. Nevidel som ich tváre, mali na hlave kukly. Bolo to po ceste, ani neviem v akej krajine. Potom som štyri dni išiel s nimi autom. Následne som mal vystúpiť. Nechali ma

v lese, kde som bol dlho, asi štyri dni. Zastavil som sám policajtov, bol som hladný, smädný a bál som sa. Otec vybavoval cestu, neviem presne kam sme išli, a za kým, nám deťom to rodičia nehovorili. Doma sme dostali list od Talibanu, aby som sa k nim pridali. Môj otec odmietol. Jeden Talibanec tiež chcel moju najstaršiu sestru za ženu... Možno moj strýko v Kábule by mohol vedieť, kde je teraz moja rodina...“ **Odlúčené dieťa z Afganistanu**

„Pochádzam z Afganistanu. Mnoho rokov sme žili v utečeneckom tábore v Pakistane. Moja mama zomrela. Môj otec žije od roku 2003 legálne v Holandsku. Má dočasné povolenie na pobyt. Mám tri staršie sestry. S jednou z nich, ktorá má 21 rokov, sme sa rozhodli odísť za otcom...Potom, ako sme sem prišli, ma od sestry oddelili. Neviem presne, kde teraz je. „ (pozn. Sestra umiestnená do Útvaru policajného zaistenia cudzincov. Otcovi medzičasom v Holandsku nebola predĺžená doplnková ochrana, a stratil povolenie na pobyt). **Odlúčené dieťa z Afganistanu**

„Ja a môj brat sme z Afganistanu, ale bývali sme v Iráne. Mama je z Iránu a ocko z Afganistanu. Mám 13 rokov, môj brat má 7. Cestovali sme s rodičmi a našou malou sestričkou. Ale tí ľudia nás potom rozdelili...Mama s ockom a bábätkom museli nastúpiť do jedného kamiónu, a ja s mojím bratom do druhého. Veľmi sme plakali, ale povedali, nech sklapneme. Neviem, kde sú naši rodičia. My sme sa dostali sem. Chceme ísť za nimi...Nevieš kde je mama a ocko? Pomôž nám ich nájsť...“ **Súrodenci z Afganistanu**

„Som zo Somálska.Otca zabili militanti Al-Shabab, bojoval proti nim. Predtým bol učiteľ. Aj mama bola učiteľka. Teraz predáva vajíčka, máme sliepky. Som najstarší, mám ešte menších bratov a sestry. U nás Al-Shabab v autách so zbraňami jazdia po ulici, a zastavujú chalanov, ako ja, aby sme išli s nimi bojovať. Aj mňa zastavili, ale podarilo sa mi ujsť. Mama sa o mňa veľmi bála, že ma vezmú. Povedala, že musím odísť a poslala ma k strýkovi do Etiópie. Neviem, čo je s nimi. Bojím sa, či Al-Shabab niečo neurobili mame, a mojím bratom a sestrám, za to, že som ušiel...Oni si ťa vedľa nájsť, aj kde bývaš...Strýko mi potom zariadil cestu do Európy. Letel som do Ruska, človek na letisku, čo ma čakal mi vzal doklady. Potom sme boli v Rusku v byte veľa mesiacov aj s ostatnými chalanmi zo Somálska..Nakoniec nás autami viezli ďalej. Tam nás chytili policajti, a dali nás do väzenia (útvar policajného zaistenia cudzincov). Povedali, že nás idú poslať naspäť do Somálska. Nemali sme tam čo jesť, a spali sme na zemi, v malej cele nás bolo 10. Nakoniec nás po troch mesiacov pustili. V meste na nás ľudia pokrikovali, že sme opice, aj hádzali kamene. Stretli sme jedného chlapa, povedal, že nás zavezie do Európy, že je to pár kilometrov. Peniaze sme nemali, povedal, že mu zaplatíme potom, alebo máme vykradnúť obchod.... Nevedel som, čo robiť... Povedal som mu po anglicky, že zaplatím potom. On povedal, že aj s úrokami. Nakoniec nás nechal v lese, povedal, že ide po vodu. Už neprišiel. Potom sme zastavili policajtov. Chcem tu zostať, zas chodiť do školy, potom pracovať, nejak skúsiť zistiť, čo je s mamou..“ **Odlúčené dieťa zo Somálska, 16 rokov**

Obrovským celo-európskym problémom týkajúcim sa odlúčených detí sú ich miznutia. Po umiestnení do detského domova drvivá väčšina detí v priebehu pár týždňov či mesiacov zmizne. Z príbehov detí uvedených vyššie, mali len dva prípady šťastný koniec. Somálsky chlapec ako utečenec dostal na Slovensku azyl, teda najvyššiu formu medzinárodnej ochrany, a malí afgánski súrodenci sa po takmer ročnom pobyte na Slovensku zlúčili so svojimi rodičmi, ktorých sa podarilo vypátrať v inej krajine Európskej únie, kde bol rodine udelený štatút utečencov. Ostatné deti, ktorých príbeh bol opísaný vyššie z detského domova zmizli, a nevieme, čo sa s nimi ďalej stalo. Podobne mizne 95% všetkých odlúčených detí zachytených na našom území.

Koristia na osudoch týchto detí a ich rodín ďalej prevádzači? Čakajú na nich pred bránami detských domovov s príslubom, že ich dopraví za rodinou, aby mohli od rodičov či príbuzných vylákať ďalšie peniaze? Dovedú ich skutočne na miesto určenia? Čomu všetkému sú deti počas cesty s týmito ľuďmi vystavené? Nie sú ďalej zadržované ako výkupné, aby splatili fiktívny dlh rodiny a nútené k prostitúcii, otrockej práci, predaju drog, žobraniu, či krádežiam? Natíska sa však najmä otázka, čo by sa malo na Slovensku zlepšiť v prístupe k odlúčeným deťom, a ako by predmetné opatrenia mohli viesť k prevencii ich miznutí a hľadaniu trvalého riešenia.

Je potrebné začať najmä určovaním najlepšieho záujmu odlúčeného dieťaťa. Najlepší záujem dieťaťa musí byť prvoradým hľadiskom pri všetkých konaniach s odlúčeným dieťaťom. Každé posúdenie či určenie najlepšieho záujmu sa musí uskutočniť zohľadniac individuálne okolnosti každého dieťaťa a musí zohľadniť:

- Rodinnú situáciu dieťaťa
- Situáciu v krajine pôvodu dieťaťa
- Osobitosti, ktoré spôsobujú zvýšenú zraniteľnosť dieťaťa
- Bezpečnosť dieťaťa a riziká, ktorým je/ by mohlo byť vystavené
- Potrebu ochrany a opatrenia na zabezpečenie ochrany dieťaťa
- Duševné a fyzické zdravie dieťaťa
- Vzdelanie a socio-ekonomické podmienky
- Mieru integrácie v hostiteľskej krajine (na Slovensku)

Vyhodnocovanie najlepšieho záujmu dieťaťa musí byť uskutočnené zohľadniac:

- Pohlavie dieťaťa
- Národnosť, etnický pôvod, kultúrny a lingvistický pôvod dieťaťa

Určenie najlepšieho záujmu musí byť **multi-disciplinárnym** postupom vykonaným viacerými odborníkmi, ktorí pracujú s dieťaťom. Pre všetky odlúčené deti bez rozdielu musí byť dostupná procedúra na určenie ich najlepšieho záujmu, ktorý bude následne zohľadnený ako prvoradá hľadisko pri hľadaní **dlhodobého riešenia** pre konkrétne dieťa.

Toto určovanie najlepšieho záujmu musí zohľadniť:

- Či je dieťa utečencom a potrebuje medzinárodnú ochranu
- Dopad zotrvania v hostiteľskej krajine (na Slovensku) na blaho dieťaťa
- Dopad zlúčenia s rodinou v tretej krajine
- Dopad zlúčenia s rodinou v krajine pôvodu

Poručník, resp. opatrovník, dieťaťa je osobou, ktorá zabezpečuje, že najlepší záujem je prvoradým hľadiskom pri všetkých rozhodnutiach a postupoch s dieťaťom. V tejto súvislosti patrí medzi **kompetencie** poručníka/ opatrovníka nasledovné:

- Zabezpečuje, že názory a postoje dieťaťa sú zohľadnené vo všetkých rozhodnutiach, ktoré sa dieťaťa týkajú
- Zabezpečuje, že dieťa má vhodné právne zastúpenie v azylovom konaní a v iných konaniach na zabezpečenie trvalého riešenia pre dieťa
- Zabezpečuje, že dieťa má náležitú starostlivosť, ubytovanie, vzdelanie, jazykovú podporu a zdravotnú starostlivosť, a že mu je umožnené praktizovať jeho náboženstvo
- Preskúmava, spoločne s dieťaťom, možnosť vyhľadania rodiny a zlúčenia s rodinou
- Pomáha dieťaťu udržiavať kontakt s jeho/ jej rodinou, ak je to vhodné
- Snaží sa nájsť trvalé riešenie, ktoré bude v najlepšom záujme dieťaťa
- Je prostredníkom medzi dieťaťom a ďalšími orgánmi či organizáciami, ktoré dieťaťu poskytujú služby
- Zaujíma sa o neformálnu sieť priateľov a známych dieťaťa
- Konzultuje s dieťaťom a radí mu
- Presadzuje najlepší záujem dieťaťa

Bohužiaľ, podľa údajov z vybraných súdov SR, bol od roku 2009-2013 ustanovený opatrovník len 39-tim odlúčeným deťom, pričom poručník bol ustanovený len 2 odlúčeným deťom. Nejedná sa o kompletne údaje, avšak postačia na ilustráciu statusu quo, ktorý pretrváva mnoho rokov, a síce, že odlúčeným deťom v Slovenskej republike je ustanovovaný opatrovník/poručník skôr výnimočne. Taktiež jeho ustanovenie nie je okamžité a často krát odlúčené deti nemajú ustanoveného opatrovníka aj mesiac a viac po umiestnení do detského domova. Bez opatrovníka nemôžu podať žiadosť o azyl, žiadosť o tolerovaný pobyt, nemôže začať formálny proces pátrania po rodine a zlúčenia s rodinou a podobne.

Zlúčenie rodiny s príbuzným v inom členskom štáte EÚ možno v zásade zabezpečiť dvoma spôsobmi:

- prostredníctvom žiadosti o udelenie pobytu odlúčeného dieťaťa v inom členskom štáte za účelom zlúčenia s rodinou (realizuje sa prostredníctvom zastupiteľského úradu danej krajiny),
- prostredníctvom azylového konania, kedy ide o postúpenie posúdenia žiadosti o azyl, ktorú odlúčené dieťa podalo v SR, členskomu štátu, v ktorom sa oprávnene zdržuje rodinný príslušník alebo príbuzný dieťaťa (prichádza do úvahy jedine v prípade, ak odlúčené dieťa žiadateľom o udelenie azylu v SR).

V prípade, že je odlúčenému dieťaťu udelený azyl alebo poskytnutá doplnková ochrana, má dieťa právo zlúčiť sa so svojou rodinou v Slovenskej republike. Pokiaľ bol dieťaťu udelený azyl na Slovensku, má právo zlúčiť sa so svojimi rodičmi jednak na základe zákona o azyle, ale aj na základe smernice o práve na zlúčenie rodiny. Navyše smernica umožňuje odlúčenému dieťaťu, ktorému bol udelený v SR azyl, aj zlúčenie s jeho opatrovníkom alebo iným rodinným príslušníkom, ak dieťa nemá rodičov alebo **týchto nemožno vypátrať**. Zákon o azyle umožňuje dieťaťu, ktorému SR poskytla doplnkovú ochranu zlúčeniu s rodičmi.

Medzi dokumenty, ktoré má opatrovník v spolupráci s ostatnými relevantnými orgánmi v SR zabezpečiť za účelom zlúčenia rodiny patri:

- dokumenty potvrdzujúce príbuzenský vzťah dieťaťa s osobami, s ktorými sa chce zlúčiť (rodné listy, doklady totožnosti, potvrdenie o príbuzenskom vzťahu a pod.);
- dokumenty preukazujúce, že sa príbuzní dieťaťa nachádzajú v cieľovej krajine legálne (potvrdenie o pobyte, rozhodnutie o udelení azylu či poskytnutí doplnkovej ochrany a pod.);
- dokumenty vyjadrujúce vôľu príbuzných dieťaťa zlúčiť sa s ním (napr. oficiálny list, v ktorom člen rodiny napíše, že súhlasí so zlúčením a preberá za dieťa zodpovednosť a starostlivosť)

Pri zabezpečovaní dokumentov je kľúčová spolupráca opatrovníka s mimovládnyimi a medzinárodnými organizáciami a právnym zástupcom dieťaťa. Ide o náročný a dlho trvajúci proces vyžadujúci si intenzívnu komunikáciu s viacerými aktérmi doma i v zahraničí, v cudzom jazyku, a vysokú znalosť azylového, cudzineckého a európskeho práva.

Skúsenosti ukazujú, že proces zlučovania rodiny môže byť veľmi zdĺhavý a zabezpečenie potrebných dokladov a dôkazov o príbuzenskom vzťahu komplikované. Preto odporúčame, za predpokladu, že nedôjde k podaniu žiadosti o azyl ihneď po začatí

procesu zlučovania, aby opatrovník požiadal v mene odlúčeného dieťaťa o tolerovaný pobyt na území SR, aby sa tak zabránilo situácii, kedy dieťa žije na Slovensku niekoľko mesiacov bez udeleného povolenia na pobyt. Zároveň má byť dieťa pravidelne informované o priebehu procesu zlučovania s rodinou, čo je dôležité najmä z hľadiska jeho psychického rozpoloženia a pocitu istoty. Pri zlučovaní dieťaťa z rodinou sa má vždy dôsledne sledovať najlepší záujem dieťaťa, a preto ešte pred realizáciou zlúčenia je potrebné dôkladne preskúmať, či je v súlade s týmto záujmom.

Pokiaľ ide o relevantné rozhodnutia Európskeho súdneho dvora (ďalej len „ESD“) v tomto smere je kľúčový rozsudok ESD z 6.6.2013 vo veci C-648/11, v ktorom ESD predostrel nasledovnú interpretáciu čl. 6 ods. 2 Dublinského nariadenia, (pozn. stanovuje kritériá a mechanizmy na určenie členského štátu zodpovedného za posúdenie žiadosti o medzinárodnú ochranu podanej štátnym príslušníkom tretej krajiny alebo osobou bez štátnej príslušnosti v jednom z členských štátov (prepracované znenie) – tzv. „Dublin III“ – účinnosť február 2014):

„Článok 6 druhý odsek nariadenia Rady (ES) č. 343/2003 z 18. februára 2003 ustanovujúci kritériá a mechanizmy na určenie členského štátu zodpovedného za posúdenie žiadosti o azyl podanej štátnym príslušníkom tretej krajiny v jednom z členských štátov sa má vykladať v tom zmysle, že za takých okolností, akými sú okolnosti konania vo veci samej, keď maloletá osoba bez sprievodu, ktorá nemá žiadneho rodinného príslušníka oprávnené sa zdržiavajúceho na území členského štátu, podala žiadosti o azyl vo viacerých členských štátoch, sa za „zodpovedný členský štát“ označuje členský štát, v ktorom sa tento maloletý nachádza po tom, ako v ňom podal žiadosť o azyl.“

Uvedené znamená, že v prípade, že odlúčené dieťa podalo žiadosť o azyl vo viacerých EÚ krajinách vrátane na území Slovenska/príp. vstúpilo do EÚ cez územie Slovenska, nepožiadalo o azyl a naše územie opustilo, nemá byť transferované do iného členského štátu v rámci Dublinského konania, ak v tomto inom členskom štáte nemá rodinného príslušníka, s ktorým sa chce zlúčiť, resp. ktorý v inom členskom štáte *“nemá žiadneho rodinného príslušníka oprávnené sa zdržiavajúceho na území členského štátu”*.

V praxi to ďalej znamená, že by boli identifikovaní rodinní príslušníci dieťaťa, a za účelom zlúčenia dieťaťa s rodinným príslušníkom v inom členskom štáte EÚ v rámci Dublinského konania, by odlúčené dieťa požiadalo o azyl na Slovensku, preto, aby mohlo byť zlúčené s týmto rodičom v inej členskej krajine. Avšak rodič dieťaťa by sa v krajine mohol v tom momente nachádzať už neoprávnené (napr. by stratil prácu a tým aj pobyt, resp. nebola by mu predĺžená doplnková ochrana). V tom prípade má byť

zodpovedným členským štátom na posúdenie žiadosti odlúčeného dieťaťa o azyl Slovenská republika.

Odlúčené deti sú predovšetkým deťmi. Ich imigračný status má byť až druhoradý. Bez toho, aby sa do povedomia všetkých orgánov, ktoré s nimi v Slovenskej republike prichádzajú do kontaktu a rozhodujú o ich živote nedostala táto premisa, bude skutočné zlepšenie systému ich ochrany, starostlivosti, hľadania trvalého riešenia presahujúceho dosiahnutie veku 18 rokov, spolu s intenzívnym bojom proti trestnému činu prevádzactva v nedohľadne.

Právnu pomoc sme odlúčeným deťom schopní v Lige za ľudské práva poskytovať vďaka projektu „Právna poradňa pre pobyt a občianstvo 4“ podporeného z Európskeho fondu pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín, program Solidarita pri riadení migračných tokov. Tento článok vznikol v rámci uvedeného projektu. Názory prezentované v článku sú výlučne názormi autorky. Európska komisia nezodpovedá za obsah a akékoľvek použitie informácií obsiahnutých v tomto článku.

Autorka: Alexandra Malangone, právnička, Liga za ľudské práva